

תורה ומדינה הלכה למעשה - איבה ודרכי שלום ביחסי ישראל והגויים

ראשי פרקים

1. העלאת כהן ראשון לתורה משום דרכי שלום
2. איסור השבת אבדה לגוי
3. דרכי שלום בין ישראל לעמים
4. קשרי החוץ הראויים בין מדינת ישראל למדינות זרות
5. חילול שבת בפיקוח נפש של גויים משום איבה
6. קבורת גויים בבתי קברות יהודים משום דרכי שלום

1. העלאת כהן ראשון לתורה משום דרכי שלום

המשנה במסכת גיטין מביאה רשימה של דינים אשר סיבת כולם הינה "דרכי שלום". בראש רשימה זו אומרת המשנה, שיש להעלות כהן לתורה ראשון, ואחריו לוי ואחריו ישראל. הגמ' על משנה זו, מביאה מספר דעות של אמוראים, בדבר הפסוק ממנו נובע הדין של העלאת כהן ראשון לתורה. הפסוק המוכר, המובא מספר פעמים בש"ס, בעניין הקדמתו של כהן בעניינים שונים שבקדושה, הינו הפסוק "וקדשתו" - שיהיה הכהן ראשון לכל דבר שבקדושה. על דברי אמוראים אלו מקשה הגמ', שאם ישנו מקור לדין זה מן הפסוק, מדוע אומרת הגמ' שהסיבה להקדמתו של הכהן הינה משום דרכי שלום. על כך עונה הגמ' תשובה תמוהה במקצת, שדין זה הינו מדאורייתא, ומשום דרכי שלום. תשובה זו תמוהה, שהרי לא מצאנו בשום מקום, שדברי תורה צריכים חיזוק בדמות אמירה של חז"ל, חשובה ככל שתהיה. מעין זה אכן תמהה הגמ', שלכאורה כל התורה כולה הינה משום דרכי שלום, כמובא בפסוק "דרכיה דרכי נעם". לכן אומרת הגמ', שכוונתה באומרה שדין זה הינו גם מן התורה וגם משום דרכי שלום, שמהתורה יש להעלות כהן ראשון לתורה. אולם למרות שבשאר הדינים של הקדמת הכהן לכל הדברים שבקדושה, יכול הכהן למחול על כבודו, בקריאת התורה אינו יכול למחול על כבודו, ע"מ שלא תוצר מחלוקת בין המתפללים, מי יעלה ראשון לתורה. מדברי הגמ' נראה, שהעלאת כהן ראשון לתורה, הינו דין תורה בלא קשר לדרכי שלום, וממילא אסור מהתורה להעלות ישראל בלא מחילתו של הכהן. אולם מדברי הירושלמי שנפסקו להלכה בשו"ע עולה, כי במניין בו ישנם מלבד הכהנים רק ישראל אחד, יש להעלותו לתורה לפני הכהנים, משום דרכי שלום. היינו, ע"מ שלא תהיה מריבה בין המתפללים, הסברה במניין זה מתהפכת, ויש להעלות ראשון לתורה את הישראל, ולא את הכהן. לכאורה דין זה עומד בסתירה לדברי הבבלי, לפיהם אסור להעלות ישראל לפני כהן מדין תורה, ואכן הירושלמי אומר את דבריו מפורשות, רק לדעה אשר לכאורה חולקת על הבבלי, ואומרת שכל החיוב להעלות כהן בתחילה, הינו מדרבנן בלבד, ולא מן התורה. לכן, כשכל הציבור כהנים מלבד אדם אחד, משום דרכי שלום, וע"מ למנוע מחלוקת, הוא יעלה לתורה ראשון ולא הכהנים. השו"ע כאמור פוסק כפשט דברי הירושלמי ולא כדברי הבבלי, דבר שאינו מצוי כל כך, ולכן מעלה תמיהות אצל האחרונים. לדבריהם, לא הכרחי להבין שהירושלמי חולק על הבבלי, אלא יש לומר להבנת השו"ע בסוגיה, שלמרות שמדובר בדין תורה של "וקידשתו", עדיף למנוע מחלוקת, ולהעלות ישראל לפני הכהן, כאשר כל הקהל כהנים מלבד אדם אחד. כלומר להבנת האחרונים, למרות שדין דרכי שלום, אינו מן התורה, ישנו מצב שמפאת הסכסוכים שיתגלעו בן המתפללים, שיגרמו כפי הנראה לעברות קשות יותר, עדיף להעלות ישראל לפני הכהנים, ולעבור בכך על דין התורה המחייב להעלות כהן לפני ישראל לתורה. באופן זה נראה שהשו"ע אכן מסתדר עם הבבלי, ומסבירו באופן כזה, שדרכי שלום למרות היותו דין דרבנן, עשוי לבטל דין תורה.

2. איסור השבת אבדה לגוי

הגמ' במסכת ב"ק אומרת, שלמרות שקיים איסור לגזול גוי, אין חיוב להשיב אבדה לגוי. דין זה נלמד מהכתוב בתורה, "לכל אבדת אחיך", היינו דווקא לאחיך היהודי אתה חייב להשיב אבדה, אך לגוי אינך חייב להשיב אבדה. מוסיף על כך רבי פנחס בן יאיר ואומר, שאם יוצר מצב של חילול ה' כתוצאה מההימנעות מלהשיב אבדה של גוי לבעליה, יש להשיב גם אבדה של גוי, ע"מ למנוע חילול ה' זה. מן הגמ' סנהדרין עולה, כי לא רק שישנו היתר לא להשיב אבדתו של גוי, אלא אדם המשיב אבדתו של גוי עובר על איסור. הרמב"ם סובר שאיסור זה הינו מדין מחזק ידי

עוברי עברה. היינו בכך שמחזיר לגוי שהינו מוחזק כאדם שעובר עברות אבדתו, מחזק את מעשיו, וממילא עובר על איסור לחזק ידי עוברי עברה. לעומת זאת להבנת רש"י, האיסור נובע מכך, שלמעשה בכך שמחזיר אבדה גם לגויים, מראה שאין מחזיר אבדה מפאת הציווי האלוקי לעשות כן, אלא מפאת נורמות מוסריות אנושיות, וממילא מוריד בערכן של כל השבות האבדה שמשיב אותם, שלא בגלל הצו האלוקי. לכאורה טעמו של רש"י אינו ברור דיו. שהרי לעיתים רבות אדם מהדר במצוות, ועושה מעבר למה שהקב"ה מצווהו, אם כן מדוע נשתנה דין זה של השבת אבדה לגוי, מכל מצוות התורה. השו"ע מביא את סברת הרמב"ם להלכה ואומר, שהסיבה שבגינה אסור להחמיר ולהשיב אבדה לגוי הינה, שבמעשה זה ישנו חיזוק לידי עוברי עברה. מוסף השו"ע ואומר ע"פ דברי הירושלמי, שבמידה וכליו של הגוי נמצאים עם כליו של ישראל, מותר להכניס את כליו של הגוי עם כליו של ישראל לביתו, ובכך להצילם מגנבים, ושאר הפסדים אשר עלולים להיגרם לכליו של הגוי, משום דרכי שלום. לכאורה דין זה עומד בסתירה לראשית דברי השו"ע, לפיהם אסור להשיב אבדה לבעליה הגוי. הסמ"ע בדבריו מחלק בין אבדה האסורה, להכנסת כליו המותרת, ואומר שכיוון שהגוי יודע על הימצאותם של כלים אלו, ממילא אין בכך אבדה, וממילא מצב זה לא נכלל באיסור להשיב אבדה לגוי. יש להקשות על דבריו, שלמרות שמצב זה אינו נחשב אבדה, בהתבוננות בטעמי האיסור להחזיר אבדה לגוי, נמצא שטעמים אלו נכונים ועומדים, גם בהצלת כליו של גוי מפני נזקים. בפרט לאור העובדה, שהגמ' העוסקת בדיני השבת אבדה אומרת, שאדם הרואה נזק שעלול להיגרם לחברו, מחויב להציל אותו מהנזק מדין השבת אבדה. נמצא שדין הכנסת כליו של הגוי מפני גנבים, נחשבת מעין השבת אבדה, ולכן לכאורה לא מובן מדוע דין זה מותר כדברי השו"ע, מדין דרכי שלום, בעוד שהשבת אבדה אסורה, למרות שגם בה לכאורה שייך דרכי שלום.

3. דרכי שלום בין ישראל לעמים

הגמ' בהמשך לדברי המשנה הנ"ל בגיטין, בדבר מספר דינים שכל עניינם הינו דרכי שלום, מביאה דינים נוספים הנובעים מדין דרכי שלום. אולם, בניגוד לדינים הנובעים מתוך הכלל של דרכי שלום שהובאו בתחילתה של המשנה לעיל, העוסקים בדרכי שלום ובמניעת מחלוקת בתוך עם ישראל, בסופה של המשנה, ולאחריה ביתר פירוט בגמ', מובאים דינים של דרכי שלום בין ישראל לגויים. בין השאר אומרת הגמ', שיש לתת צדקה גם לגויים, ולא רק לעניי ישראל, וכן לבקר את חולי הגויים, ולקבור את מתייהם מדין דרכי שלום. עוד אומרת הגמ', שיש גם לחזק ידי עכו"ם העובדים בשדה בשביעית, היינו לומר להם "תחזקנה ידיכם". אך לעומת זאת אסור לכפול להם שלום. רש"י בהסברו לסיבה לפיה אסור לכפול לגויים שלום אומר, שהסיבה שבגינה מותר לומר לגויים שלום, הינה דרכי שלום, וממילא באמירת שלום פעם אחת, די בכדי ליצור דרכי שלום, ואין צורך בפעם נוספת. הרמב"ם אשר מביא דינים אלו להלכה, מביא שהמקור לדין דרכי שלום ביחס לגויים, הינו הפסוק דרכיה דרכי נעם. לכאורה לא מובן מדוע הרמב"ם רואה בפסוק זה, מקור לדין דרכי שלום בין ישראל לעמים. הרי פסוק זה, מובא בסוגיה של דרכי נעם בתוך עם ישראל. זאת ועוד, פסוק זה הנאמר כמקור לדין דרכי שלום, נדחה בגמ', שאמרה שאין פסוק זה מקור לדין דרכי שלום, שהרי התורה כולה הינה דרכי נעם. אלא נראה, שהרמב"ם בהביאו פסוק זה כמקור לכל הדינים הנובעים מדרכי שלום ביחסים בין ישראל לגויים מסביר, שלא בכדי, השם הניתן לדינים אלו ביחסים בתוככי עם ישראל, וביחסי עם ישראל ואומות העולם, הינו אותו השם - דרכי שלום. להבנתו, הטעם שבגינה אמרו חז"ל דינים אלו, היינו שלא יגיעו לידי מריבות, נכון גם לכל הדינים הנובעים מדין דרכי שלום בין ישראל לעמים. לכן מביא הרמב"ם את הפסוק המובא בהקשר של דרכי שלום בתוככי עם ישראל, כמקור לעניין דרכי שלום בין ישראל לעמים. אולם למרות שהבנה זו כאמור נדחתה בדברי הגמ', נראה לומר שהרמב"ם מבין, שבהקשרים מסוימים אכן ניתן להבין שדין דרכי שלום עצמו, הינו מן התורה, ומקורו אכן נובע מהפסוק דרכיה דרכי נעם, ואין בכך תקנת חז"ל בלבד. זוהי כוונת הגמ' באומרה שהעלאת כהן בראש העולים לתורה, נלמד מן התורה ומדרכי שלום. היינו שכל דיני דרכי שלום נובעים מהתורה, ע"פ הפסוק דרכיה דרכי נעם. הגמ' אכן דוחה הבנה זו, באומרה שלא ניתן לראות בדינים אלו המנויים במשנה, כדרכי נעם המחייבים אדם לנהוג בדרכי שלום עם סביבתו, משום שדינים אלו, כגון העלאת כהן ראשון לתורה, לא בהכרח מונעים מחלוקת ומרבים שלום בעולם, לכן מבינה הגמ', שיש לראות בדרכי שלום דין מדרבנן בלבד. אולם ביחס למקרים המובאים בגמ' בהקשר של דרכי נעם בין ישראל לעמים, כגון קבורת מתייהם וביקור חוליהם, יש לומר, שבמעשים מעין אלו השלום אכן מתרבה באופן מובהק, הרבה יותר מאשר בהעלאת כהן ראשון לתורה. לכן מבין הרמב"ם, שישנו הבדל בין דרכי שלום המשמש כמקור לדינים המונעים מחלוקת בתוך עם ישראל שתוקפם הינו מדרבנן בלבד, לבין ענייני החסד האוניברסאליים האבסולוטיים, שהינם דרכי שלום מדאורייתא, מפאת השלום הנובע ממעשים אלו באופן מובהק. דינים אלו בהחלט ניתן ללמדם מן הפסוק "דרכיה דרכי נעם".

4. קשרי החוץ הראויים בין מדינת ישראל למדינות זרות

לכאורה מהרמב"ם לדברי הגמ' הנ"ל עולה, שחסד שהינו ברור ומובהק בעשייתו יש משום קיום מצווה מן התורה ללכת בדרכי שלום, הנובעת מן הפסוק דרכיה דרכי נעם. אם כך הם פני הדברים נראה היה לומר, שכל ענייני החסד כלפי הגויים, יהיו מחויבים בלא סייג, שהרי תוקפם אף חמור מתוקף דרכי שלום של העלאת כהן בראש העולים וכדומה. למרות זאת, כפי שראינו בעניין השבת אבדה לגוי, לא רק שאין מצווה בכך, אלא קיים אף איסור. עוד יש להקשות, מדוע ישנו צורך בפסוק זה, ובדין מחודש זה של דרכי שלום ע"מ ללמדנו שישנה מצווה לעשות חסד. הרי אדם שנותן צדקה, מבקר חולים ומנחם אבלים בעם ישראל, לא מקיים מצוות הליכה בדרכי שלום, אלא מצוות עשיית חסד. אם כן, מדוע מצוות עשיית חסד אינה רלוונטית, כאשר עושים חסד זה כלפי גויים. על קושיות אלו ניתן להשיב מדברי התוספות, אשר מביאים שישנו איסור לתת מתנת חנם לגויים, הנובע מן הפסוק "לא תחנם". על כך מקשים התוספות מהגמ' הנ"ל, האומרת שנותנים צדקה לגויים ומבקרים חוליהם וכדומה. לכאורה בחסדים אלו יש משום מתנת חנם, ככל חסד, ולכן לכאורה יהיה אסור הדבר. על כך עונים התוספות, שכל דין העולה מדרכי שלום, אינו נחשב מתנת חנם. את הסיבה לכך שדרכי שלום אינם נחשבים מתנת חנם, ניתן לתלות בדברי התוספות לפני כן, לפיהם מותר לתת לגוי הנמצא עמו בקשר מסוים מתנה, ולא עוברים בכך על איסור לא תחנם. משום שבכל מתנה שכזו יש משום ניהול קשר תקין, אשר ביום מן הימים יגרום לנתינת מתנה חזרה לאדם הנותן אותה בדרכים אלו ואחרות. נראה שזו גם התשובה לשאלה, מדוע חסד הניתן משום דרכי שלום, אינו נחשב כמתנת חנם האסורה לגוי. משום שכשם שאדם עושה חסד עם הגוי, כך גם כאשר יצטרך הוא, יעשה עמו הגוי חסד. נמצא שלמרות החיוב מדאורייתא לעשות חסד עם הגויים, הנובע מן הפסוק דרכיה דרכי נעם, לא ניתן לעשות חסד ללא כל קבלת תמורה מן הגויים מן הפסוק לא תחנם. זאת כפי הנראה מתוך הבנה, שכל הדינים הנובעים מן הפסוק "דרכיה דרכי נעם", לא יכולים לסתור איסורים אחרים, וממילא ידחו דרכי שלום מפני דינים אלו. נמצא שכל הדינים הנובעים מדרכי שלום כלפי הגויים, פועלים בתוך גבולות גזרה אלו, בין הרצון להיטיב עם הגויים ע"מ שאלו יטיבו עמנו, לבין האיסור לתת להם מתנת חנם, הבא לידי ביטוי בהטבה שלא ע"מ לקבל פרס. ע"פ דברים אלו מובן, מדוע להבנת רש"י בניגוד לכל התורה כולה, אוסרת הגמ' להדר במצוות השבת אבדה לגוי, ולא מסתפקת באמירה שאין אדם מצווה להשיב לגוי אבדתו. משום שכאשר אדם משיב אבדה לגוי, עובר למעשה על נתינת מתנת חנם. שהרי לא ברור אם הגוי מכיר אותו, או יפגוש בו בהמשך חייו, וממילא לא יוכל לגמול לו טובה תחת השבת האבדה. נראה שזו גם הסיבה שאסור להשיב אבדה לדעת הרמב"ם, האומר שבמעשהו מחזק ידי עוברי עברה. שהרי הגוי הלזה אינו בגדר גר תושב אותו אנו מחויבים להחיות, כפי שבארנו בהרחבה במקום אחר, אלא הינו גוי רגיל, אשר בחזקת עובר עברות. ממילא כל עשיית חסד כלפיו, מחזקת ומאפשרת לו להמשיך לעבור עברות, ולהתנהל באופן שאינו ראוי. נמצא שדבריו של הרמב"ם שהובאו להלכה בשו"ע, אינם רק ע"מ לתת טעם לאיסור השבת אבדה לגוי, אלא טעם לאיסור נתינת מתנת חנם לגוי, שאחת ההשלכות של איסור זה הינה, איסור השבת אבדתו. לעומת זאת כאשר ישנם כלים של הגוי הנמצאים עם כלים של ישראל, יש להצילם כדברי הירושלמי אשר נפסקו להלכה בטור ובשו"ע משום דרכי שלום. היינו, מכיוון שמן הסתם הגוי מכירו וקשור אליו באופן זה או אחר, ממילא אין בכך מתנת חנם, שהרי ביום מן הימים יסייע לו הגוי שמכירו, וממילא כדברי הסמ"ע, יש בכך משום דרכי שלום. נראה שזהו גם ההסבר לדברי הט"ו, האומר שכאשר מפרנסים גויים וקוברים מתייהם אינו דומה להשבת אבדה להם, משום שלדבריו יש בכך משום דרכי שלום. ע"פ הסברנו כוונתו הינה, שאין בדברים אלו משום מתנת חנם כמו באבדה, וממילא יש לעשות כן משום דרכי שלום, ע"מ להרבות שלום בעולם ולמנוע מחלוקות ומריבות שלא לצורך גם בין ישראל לגויים, דבר שעשוי להביא תועלת לאדם מישראל ביום מן הימים. מדברים אלו עולה, שבניגוד לנראה במבט ראשון, דרכי שלום אינם ע"מ להרבות אהבה אחווה שלום ורעות בין ישראל ובין הגויים. אלא למעשה ממצעים בין הרצון להתנהל בצורה הגונה עם כל אדם, הנובע מן הפסוק דרכיה דרכי נעם, ע"מ שהלה יגמול לו על כך חסד ביום מן הימים, לבין האיסור לתת לגויים מתנת חנם, ע"מ שלא ימשיכו במעשיהם הרעים- חיזוק ידי עוברי עברה להבנת הרמב"ם. נמצא שדרכי שלום בין ישראל לעמים הינם, יחסים הגונים וישרים בין ישראל לבין העמים, מתוך הבנה שכתוצאה מיחסים אלו יצא טובה לעם ישראל בעתיד באופנים שונים, וממילא משתלם להתנהל בדרכי שלום ולא להסתכסך עם אף אדם באשר הוא, וככל שיהיו לאדם מישראל יותר חברים ומכרים גם בין העמים, כך ייטב לו בהמשך. בין המדינות מצב זה של דרכי שלום כפי שהסברנו, הינו למעשה נורמליזציה של הקשרים הבינלאומיים של מדינת ישראל עם כמה שיותר מדינות, ע"י סיוע בעת צרה בדרכים שונות, ויצירת קשרים דיפלומטיים עם כמה שיותר מדינות, מתוך הבנה שכאשר מדינת ישראל תזדקק לסיוע בעתיד, תמצא יד מושטת לעזרה, מידידות רבות בעולם, להם עזרה בעבר. לעומת זאת אסור משום דרכי שלום לעשות חסד של אמת, שלא ע"מ לקבל פרס לגויים, גם ביחסים שבין המדינות משום שבכך ישנה מתנת חנם

שעניינה כדברי הרמב"ם והשו"ע, חיזוק ידי עוברי עברה, האסור שלא ע"מ לקבל פרס מהם בעתיד. יש לציין שהאהבה התלויה בדבר בין מדינות העולם, הינה האמת מידה המוסרית לפיה פועלות מדינות העולם החופשי. אלא שלעיתים בשם רצונה של מדינת ישראל להיות אור לגויים, נשמעות לא פעם קריאות בדבר רצון להטיב עם האומות כחסד של אמת, ולהיות יותר מוסריים מן הנהוג ביחסים בין מדינות בימינו. דבר זה כאמור אין לו מקום, ואינו מוסרי כלל ע"פ תורת ישראל.

5. חילול שבת בפיקוח נפש של גויים משום איבה

מעבר לדין דרכי שלום, אשר בגינו אנו מחויבים לקבור מתי גויים וכדומה, ישנו מושג הלכתי נוסף, אשר דרכו מנחים אותנו חז"ל להתנהל בצורה ראויה ביחסנו לגויים. הגמ' במסכת ע"ז אומרת, שמותר למיילדת יהודיה לילד גויה בשכר בלבד, אך בחנם אסור. הסיבה לאיסור הינה כדברי המשנה, שמייעת בכך להוליד בן לעבודת כוכבים. למרות זאת מובא בגמ' שהסיבה לכך שבשכר מותר לילד גויה, הינה משום "איבה". מדברי הגמ', הראשונים ומהשו"ע בדין זה נראה, שלמעשה מותר ליילד גויה רק כאשר לא ניתן להתחמק מליילד אותה, וגם אז יש לעשות כן בשכר בלבד, שהרי אין כל סיבה שתהיה מוכרחת המילדת ליילד אותה בחנם. כחלק מדין זה מובא גם בגמ', שגוי למרות שאסור להורגו בידים, מ"מ יש להצילו ממוות רק במקום שההימנעות מכך תיצור איבה. לכאורה יסודות דינים זהים לדינים הנובעים מדרכי שלום, בהם כפי שהוכחנו, אין מגמה להטיב עם הגויים ולתת להם מתנות חינם, והדבר אף אסור משום לא תחנם, אלא ליצור נורמליזציה של היחסים בין ישראל לעמים, שתאפשר לנו לקבל טובה בחזרה מהגויים להם עזרנו. כך גם בהולדת עובד כוכבים והצלתו ממתה, מותר לנו לסייע בעדם רק ע"מ לקבל טובה בחזרה, ולא סיוע מדין חסד בלא קבלת תמורה. ע"פ דברים אלו יש לשאול, מדוע בדינים אלו הגמ' נוקטת בלשון איבה, בעוד שבדינים הנ"ל לשון הגמ' והמשנה הינה דרכי שלום. בהמשך דבריה אומרת הגמ', שבשבת ג"כ מותר לילד גויה בשכר ולא בחנם. על גמ' זו מקשים התוספות, שלא יתכן לעבור על איסור דאורייתא ולחלל שבת בשביל איבה. התוספות מתרצים שבהולדה המדוברת בגמ' אין איסור תורה, והבעייתיות לעשות כן הינה רק משום שמילדת בן לעבודת כוכבים. אולם כאשר מדובר בהולדה רגילה הכרוכה באיסור דאורייתא של חילול שבת, יש להימנע ממעשים אלו, גם אם כתוצאה מכך תוצא איבה. הריטב"א אומר, שאפילו אם היה איסור דרבנן אסור לעבור עליו, משום איבה. להבנתו הגמ' עוסקת במצב בו אין איסור לילד גוי בשבת אפילו מדרבנן, אך כשקיים איסור אפילו מדרבנן, אסור לילד גויה אף אם כתוצאה מכך תיווצר איבה. ע"פ דבריהם פוסק השו"ע, שבמצב רגיל, כיוון שפעולת המיילדת כרוכה בחילול שבת, אסור לילד גויות בשבת. דברים אלו אף הם עולים בקנה אחד עם יסודות הדין של דרכי שלום, כפי שהבאנו לעיל, שאין ביכולתו של דין זה בכדי לבטל איסורים. הרמב"ן בתורת האדם מבין שדברי הגמ' בגיטין לפיהם מבקרים חולים גויים משום דרכי שלום, נכונים גם לעצם הריפוי של הגויים, משום שעצם הביקור תורם רבות לרפוי. ממילא מבין הרמב"ן, שכשם שמותר לילד גויות, מותר גם לרפאם משום דרכי שלום ומשום החשש מפני איבה. מדברי הרמב"ן עולה בצורה מפורשת, שהמושגים דרכי שלום ואיבה הינם למעשה זהים לחלוטין, ובכ"ז במקרים מסוימים נוקטת הגמ' בלשון דרכי שלום, ובמקרים אחרים משום איבה. למרות דברי התוספות והריטב"א, לפיהם משום חשש איבה לא ניתן כלל לחלל שבת לילד גויה או לרפא גוי, אומר הרב פיינשטיין, שבימינו לא יכול רופא להתחמק כלל ועיקר מריפוי של גויים אף בשבת. מצב זה של הימנעות מלרפא גויים, עלול להביא לפיקוח נפש חמור, שכתוצאה ממנו ימנעו גם גויים לטפל ביהודים. בנוסף לכך, מצב זה המפלה בין יהודים לגויים בטיפול בחולים בשבת, נתפס היום בעולם כגזענות, אשר עלולה לגרום לגלי אנטישמיות ברחבי העולם, ואף בפעולות משמעותיות כנגד מדינת ישראל. מדבריו של הרב פיינשטיין, ואף מלשון הגמ' עולה, כי מצב של איבה בין ישראל לעמים, אינו התנהלות של אי מחלוקות ומריבות כפי שמובא בדיני דרכי שלום, שעניינם לדאוג לכך שגם הגויים ביום מן הימים יסיעו ליהודים אשר יזדקקו לכך, אלא הבנה שהימנעות מילוד גויים וריפויים, עלולה לגרום לפעולות אקטיביות נגד יהודים ונגד מדינת ישראל. ע"פ הבנה זו ניתן לומר, שהחשש מפני איבה הינו "סור מרע", הרעה העלולה לבא מהגויים כלפי עם ישראל, כתוצאה מאפליה כלפיהם, ודרכי שלום הינו "עשה טוב", של רצון לסייע לגויים כפי הנדרש, מתוך רצון שבעתיד יעזרו הם גם לנו. מכאן גם מובנת ההדרגה הנראית מהפוסקים, בעניין מצבים שונים ביחסי ישראל והגויים. בכל הסוגיה של הדינים הנובעים מדרכי שלום בלבד, שעניינם עשיית מעשים שיגרמו לגויים לסייע בעת הצורך ליהודים ולמדינת ישראל בכללה, לא מצאנו כלל יכולת של מעשים אלו לסתור איסורים אחרים, אף במידה ואינם כה חמורים. כ"כ מעיון בכל מקרים בהם מופיע הפסוק דרכיה דרכי נעם בש"ס, עולה כי אין ביכולת פסוק זה בכדי לגבור על איסור אחר, כפי שהבאנו לעיל. אולם, כאשר מדובר על חשש איבה, לדברי התוספות, מותר לעבור על איסורי דרבנן, למרות שמשמעות המושג איבה, הינו שהדברים עשויים לבא לכדי סכנת נפשות ליהודי, רק באופן מסופק ורחוק מאוד, וממילא אין בכך משום פיקוח נפש, מ"מ איסורי דרבנן מותרים במצב זה, להבנת התוספות. מתוך הבנה שככל שהסכנה גוברת, כך גם המעשים הננקטים לטובת הגויים יכולים

להתיר איסורים חמורים יותר, מבין הרב פיינשטיין, שיש אפילו להתיר חילולי שבת מן התורה, כאשר ההימנעות ממעשים אלו עלולה ליצור מתיחות גדולה, וממילא אין בכך רק משום איבה, אלא הפיקוח נפש הינו מידי וניכר לעין, וממילא גם איסורי דאורייתא נדחים מפני פיקוח נפש שהינו מוחשי. להבנת הרב פיינשטיין במצב כיום, אסור לרופא יהודי להימנע מלהציל גויים בשבת, ולילד גויים בשבת. משום שדבר זה עלול לגרום לפיקוח נפש ליהודים רבים, כתוצאה מאנטישמיות, וכתוצאה מהימנעות הצלתם ע"י גויים. בפרט בימינו, שמידע מסוג זה, עשוי להגיע במהירות הבזק לכל רחבי הגלובוס, ע"י התקשורת הזמינה כל כך, ולגרום לסערה רבת, ולסכנת נפשות ליהודים רבים ברחבי העולם. מתוך יסוד דבריו של הרב פיינשטיין, שהתקבלו להלכה בימינו לגבי רופא פרטי, עולה כי בדברים נכונים שבעתים כאשר מדובר על מדינת ישראל באופן כללי, אשר הימנעות שלה מהצלת גויים ומהענקת סיוע לגויים בעת הצורך, עשויה להמית אסונות כבדים מאוד על מדינת ישראל בכללה, שהינה תלויה כיום באופן ניכר בסיועם של מדינות אחרות, כפי שהדבר נכון לגבי כל מדינות העולם, אשר אינן יכולות להיות עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב. אי לכך, הן בתוך המדינה פנימה, והן ביחס לאסונות המתרחשים בעולם כולו, יש למדינת ישראל לשלוח סיוע ככל יכולתה, אפילו אם הינו כרוך בחילולי שבת, ע"מ לסייע למדינות אחרות. הטעם לסיוע זה, אינו רק משום שאחרת מדינות אחרות לא יסיעו לנו בעת הצורך, היינו משום דרכי שלום, אשר כדברינו אין בהן יכולת לדחות ולו המצווה הקלה ביותר, אלא הסיבה לחיוב סיוע זה, אף כאשר כרוך הוא באיסורים מן התורה, משום החשש שמא אם לא תנקוט מדינת ישראל בצעדים אלו, ינקטו מדינות העולם כנגדה בצעדים שיגרמו לסכנת נפשות של יהודים רבים חלילה. לכן יש להוציא משלחות סיוע באסונות המתרחשים ברחבי תבל, אפילו בשבת אם ישנו צורך בכך, וכן לטפל בחולים גויים בתוככי מדינת ישראל כפי שמתפלים ביהודים, בלא כל אפליה אף בשבת, מדין פיקוח נפש ממש, הכרוך בהימנעות ממעשים אלו. ע"פ עקרון זה, כחלק מכינונם של יחסים דיפלומטיים עם מדינות זרות, יש לעיתים צורך לעבור על איסורי דאורייתא, כדוגמת פגישה עם ראשי מדינת הותיקן בתוככי מקומות האסורים בכניסה ליהודים וכדומה. ע"פ דברינו צעדים אלו יהיו מותרים, רק במידה וישנה הבנה, שהימנעות מצעדים אלו תגרום לאיבה גדולה, ולפיקוח נפש מידי וניכר לעין לעם ישראל ולמדינת ישראל.

6. קבורת גויים בבתי קברות יהודים משום דרכי שלום

ע"פ יסוד דברים אלו, יש לבחון את הטענה בימינו שנשמעת לעיתים, לפיה יש לקבור חייל גוי, או גוי אשר היה נשוי ליהודיה ולהיפך, בקבר ישראל. יש שרצו לטעון שכך יש לעשות, ע"פ דברי הגמ' בגיטין הנ"ל, האומרת שיש לקבור מתי גויים ביחד עם מתי ישראל משום דרכי שלום. כסיוע לדבריהם הביאו את דברי הב"ח, המפרש כך את הגמ'. כאמור המושג דרכי שלום אינו מתיר לעבור על איסור כלשהו, וממילא מכיוון שאסור מן התורה לקבור גוי בסמיכות ליהודי, ואפילו יהודי רשע אסור לקבורו בסמיכות ליהודי צדיק, ממילא לא ניתן כלל להבין את הגמ' כהבנת הב"ח. בפרט שהתוספתא, שהינה המקור לגמ' זו, אומרת שיש להביא לקבורה מתים גויים, אך לא דווקא בקבר ישראל. דברי התוספתא מתיישבים עם דברינו לעיל, שכאשר דרכי שלום לא עומדים בסתירה עם שום איסור מן התורה ומדברי סופרים, יש ללכת בדרכים אלו. לכן מבינים רוב מוחלט של הראשונים והפוסקים, למעט שיטת הב"ח, שאין לקבור גויים בבית קברות יהודי, אולם בהחלט יש לטפל בקבורתם משום דרכי שלום. ע"פ דברינו עולה, כי ע"מ שיהיה מותר להביא גויים באשר הם לקבר ישראל, מכיוון שכרוך במעשה זה איסור מן התורה, יש לראות בהימנעות מקבורתם בבית קברות יהודי, משום מצב של פיקוח נפש, מצב שכלל לא קיים בימינו, ולא נראה באופק כפי שאומר הרב קוק בתשובתו.